

نگرش پرستاران به مراقبت در مرحله پایان حیات در بیماران بستری در بخش‌های مراقبت ویژه

فائزه خواجه‌میرزایی^۱، اکرم ثناگو^۲، ناصر بهنام‌پور^۳، غلامرضا روشندل^۴، لیلا جویباری^{۵*}

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد پرستاری مراقبت ویژه، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.
۲. دکترای آموزش پرستاری، دانشیار، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.
۳. دکترای آمار زیستی، استادیار، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.
۴. دکترای اپیدمیولوژی، دانشیار، مرکز تحقیقات کبد و گوارش، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.
۵. دکترای آموزش پرستاری، استاد، مرکز تحقیقات پرستاری، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، گرگان، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: شناسایی و مستندسازی نگرش پرستاران به مراقبت در مراحل پایانی عمر به برنامه‌ریزی و ادغام مداخلات لازم در جهت تصحیح آن‌ها و ارزیابی بر اساس نقاط ضعف کمک می‌کند. هدف از مطالعه حاضر تعیین نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه به مراقبت از بیماران در مرحله پایان حیات بوده است.

مواد و روش‌ها: در این پژوهش توصیفی - تحلیلی، مقطعی در سال ۱۳۹۸ از طریق تمام شماری ۱۰۱ پرستار واجد معیارهای ورود به مطالعه از دو مرکز آموزشی درمانی دانشگاه علوم پزشکی گلستان مورد بررسی قرار گرفتند. از پرسشنامه روا و پایای نگرش به مراقبت‌های پایان حیات فروملت (Frommelt) استفاده شد. تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 18 و آزمون‌های تی مستقل، ضریب همبستگی، من ویتنی، کروسکال - والیس در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ انجام شد.

یافته‌ها: میانگین نمره نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه به مراقبت از بیماران در مراحل پایان حیات ۸/۷۷±۱/۰۵ بود. ۹۵٪ پرستاران نمره نگرش بالایی نسبت به مراقبت بیمار در مراحل پایان حیات داشتند. بین نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت‌های ویژه به مراقبت‌های پایان حیات با نوع استخدام (P-value=۰/۰۱۹) و سمت کاری (P-value=۰/۰۰۳) ارتباط معنی‌دار آماری وجود داشت.

ملاحظات اخلاقی: کلیه اصول اخلاق در پژوهش از قبیل اخذ رضایت‌نامه آگاهانه و محرمانه بودن هویت فردی مشارکت‌کنندگان رعایت گردید.

نتیجه‌گیری: نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه به مراقبت از بیمار در مرحله پایان حیات مثبت بود. حساس‌کردن مسئولین پرستاری از طریق آموزش به این نوع مراقبت و موظف‌کردن دولت به استخدام رسمی پرستاران می‌تواند بر نگرش مراقبتی پرستاران تأثیرگذار باشد.

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۶/۰۵

تاریخ انتشار: ۹۹/۰۷/۲۸

واژگان کلیدی:

نگرش
مراقبت پایان حیات
بخش مراقبت ویژه
پرستاران
مطالعات مقطعی
ایران

* نویسنده مسؤل: لیلا جویباری

آدرس پستی: ایران، گرگان، دانشگاه علوم پزشکی گلستان، مرکز تحقیقات پرستاری، دانشکده پرستاری و مامایی.

تلفن: ۰۹۱۱ ۳۵۴ ۸۴۵۴

نمبر: ۰۱۷ ۱۴۴۲ ۵۱۷۱

پست الکترونیک:

jouybari@goums.ac.ir

۱. مقدمه

مراقبت پایان عمر از طریق مدیریت درد و سایر علائم و ارائه مراقبت‌های روانی، اجتماعی، معنوی و جسمی از رنج پیشگیری می‌کند و یا سبب کاهش آن می‌گردد (۱). به طور کلی ۵۷/۴ میلیون مرگ در هر سال رخ می‌دهد (۲). بسیاری از این مرگ‌ها با رنج همراه هستند و به مراقبت پایان عمر همراه با کیفیت و توأم با شفقت نیاز دارند (۱). شواهد تجربی نشان می‌دهد در ایران مراکز اختصاصی برای ارائه مراقبت‌های پایان عمر وجود ندارد و این بیماران چنین مراقبت‌هایی را در محیط‌های بیمارستانی و یا عمدتاً در بخش‌های مراقبت ویژه دریافت می‌کنند. نتایج مطالعات مختلف حاکی از آمار مرگ و میر در بخش مراقبت ویژه ۴۵ تا ۵۲ درصد است. یک مطالعه نشان داد ۷۹/۳ درصد همه مرگ‌ها در ۱۵ روز اول بستری رخ داد (۳). علی‌رغم شیوع متفاوت مرگ و میر در کشورهای مختلف، اما میزان آن بالا است. نتایج یک فراتحلیل حاکی از آن است که میزان مرگ و میر در بخش مراقبت ویژه ۲۴/۲ درصد است (۴). از طرفی با افزایش میانگین سنی بیماران، تغییر وضعیت خانواده‌ها، میزان حمایت و نگهداری خانواده‌ها از بیماران در حال مرگ نیز تغییر کرده است، در نتیجه نیاز به مراقبت پایان عمر در موقعیت‌های بیمارستانی افزایش یافته است (۵). در سال‌های اخیر ارائه مراقبت پایان عمر به عنوان یک اولویت در پرستاری شناسایی شده است (۱). نتایج یک مرور نظام‌مند حاکی از آن است که پرستاران خود را فاقد اعتماد به نفس کافی در ارائه مراقبت برای بیمار در مرحله پایان عمر توصیف کردند و میزان آموزش خود را در این خصوص محدود دانستند (۶-۷). مرور نظام‌مند دیگری حاکی از آن است که ویژگی‌های فردی پرستاران مانند سن، سابقه کار پرستاری، آموزش درباره مراقبت پایان عمر، سطح آموزش، تجربه مستقیم در مورد مراقبت از بیمار در حال مرگ یا اعضای خانواده وی از عوامل فردی هستند که با دانش بهتر و نگرش مثبت‌تر پرستاران مرتبط است (۸). برخی از شواهد حاکی از آن است که اگرچه ارائه‌دهندگان خدمات بهداشتی و

درمانی جامعه نسبت به مراقبت‌های پایان عمر نگرش مثبت دارند، اما فاقد دانش و مهارت‌های جامع و حرفه‌ای در مراقبت از بیماران در شرف مرگ هستند. از این رو آگاهی کارکنان نیز اولویت مهمی است (۹). بررسی مطالعات متعدد نشان می‌دهد که اضطراب ناشی از مرگ در پرستاران تأثیر زیادی در ارتباط و مراقبت از بیماران، به ویژه بیماران در حال مرگ دارد (۱۰)، به عبارتی ارتباط معکوسی بین این دو متغیر گزارش شده است (۱۱). با توجه به نقش حیاتی پرستاران در ارائه مراقبت‌های مورد نیاز بیماران مراحل پایان حیات، آن‌ها باید خود را متعهد به یادگیری مهارت‌های ویژه و برخورداری از نگرش‌های مناسب نسبت به این بیماران کنند (۱۲). کیفیت مراقبت پایان زندگی بستگی به نگرش پرستاران نسبت به مراقبت از بیماران در حال مرگ دارد. نگرش، ارزشیابی فرد از یک موضوع است و با تجارب فرد تغییر می‌کند و به احساسات انسانی و اعمال او وابسته است. درک و نگرش پرستاران نسبت به موقعیت‌های خاص می‌تواند پیش‌بینی‌کننده کیفیت مراقبت پایان زندگی باشد (۱۳). بررسی متون در ایران و خارج از کشور نشان داد مطالعه اندکی روی نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه از مراقبت بیماران در مراحل پایان حیات صورت گرفته است (۱۷-۱۴) که در هیچ یک از مطالعات اختصاصاً روی پرستاران بخش مراقبت ویژه نبوده است. مطالعه هامریک (۲۰۰۷ م.) که روی پرستاران بخش مراقبت ویژه بوده است نیز در فرهنگ متفاوتی انجام شده است و متغیرهای مورد مطالعه، مشارکت، دیسترس اخلاقی و جو اخلاقی بوده است (۱۸). بررسی شواهد نشان داد ضروری است تا نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت‌های ویژه به مراقبت از بیماران در مرحله پایانی عمر که احتمال مرگ برای آن‌ها می‌رود، بررسی شود. پرستاران این بخش‌ها به میزان زیادی با پدیده مرگ و مراقبت از بیماران در شرف مرگ مواجه می‌شوند. نگرش زبربنای رفتار افراد را تشکیل می‌دهد. کمبود دانش در این زمینه و اهمیت مراقبت پایان حیات ضرورت مطالعه نگرش

۹۰ نگرش نامطلوب و نمره بالاتر از ۹۰ نگرش مطلوب و مثبت در نظر گرفته می‌شود (۱۴، ۱۹). روایی پرسشنامه با نظر ۱۰ تن از اعضای هیأت علمی و پایایی با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۷۶ به دست آمد (۱۵، ۱۹).

۳-۱. روش جمع‌آوری داده‌ها: برای هر پرستار نحوه تکمیل پرسشنامه و هدف از آن توضیح داده شد. توزیع تمامی پرسشنامه‌ها توسط پژوهشگر صورت گرفت و بعد از تکمیل نیز در همان نوبت یا نوبت بعدی جمع‌آوری شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS 18 و با آزمون‌های تی مستقل، ضریب همبستگی، من ویتنی، کروسکال - والیس در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ تحلیل شد.

۴. یافته‌ها

میانگین سنی شرکت‌کنندگان $31/33 \pm 6/53$ با دامنه سنی ۴۶-۲۱ بوده است. ۷۷/۲ درصد پرستاران زن، ۶۴/۴ درصد متأهل و ۸۳/۲ درصد فارس بودند. ۹۶٪ پرستاران دارای مدرک تحصیلی کارشناسی بودند. میانگین سابقه کار پرستاران شاغل در بخش‌های مراقبت‌های ویژه $86/69 \pm 64/59$ ماه و سابقه کار در بخش مراقبت‌های ویژه $58/45 \pm 51/18$ ماه بود. از نظر سمت ۸۸/۱ درصد واحدهای پژوهش، پرستار بودند. ۹۲/۱ درصد پرستاران نوبت در گردش بودند. از نظر وضعیت استخدامی نیز ۴۱/۶ درصد پرستاران طرحی بودند. ۹۳/۱ درصد پرستاران مورد مطالعه در بخش مراقبت ویژه جنرال کار می‌کردند. تمامی پرستاران (۱۰۰٪) اظهار داشتند سابقه شرکت در احیای قلبی ریوی و سابقه مراقبت از بیمار در شرف مرگ را دارند.

جدول ۱ میانگین نمره نگرش پرستاران به مراقبت از بیماران در مراحل پایان حیات بستری در بخش‌های مراقبت ویژه، $105/25 \pm 8/77$ با حداقل نمره ۸۹ و حداکثر نمره ۱۳۴ بود. ۹۵٪ پرستاران نگرش بالایی نسبت به مراقبت بیمار در مراحل پایان حیات داشتند. جهت تعیین ارتباط نمره نگرش پرستاران به مراقبت بیمار در مراحل پایان حیات با سن با توجه به

پرستاران به مراقبت در مرحله پایان حیات در بیماران بستری در بخش‌های مراقبت ویژه را می‌طلبید.

۲. ملاحظات اخلاقی

کلیه اصول اخلاق در پژوهش‌های انسانی از جمله اخذ رضایت آگاهانه، اطمینان از محرمانه‌بودن اطلاعات، حق خروج از پژوهش رعایت شد. این مطالعه در کمیته اخلاق دانشگاه علوم پزشکی گلستان با کد IR.GOUMS.REC.1398.140 تأیید گردید.

۳. مواد و روش‌ها

این مطالعه توصیفی - تحلیلی، مقطعی در سال ۱۳۹۸ انجام شده است. جامعه پژوهش را پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه (ICU) مراکز آموزشی درمانی دانشگاه علوم پزشکی گلستان تشکیل دادند. برای تعیین حجم نمونه با توجه به این‌که تعداد کل پرستاران بخش‌های مذکور ۱۳۲ نفر بودند، اما ۱۰۱ نفر واجد شرایط بودند از نمونه‌گیری به روش تمام شماری استفاده گردید. معیارهای ورود به مطالعه، داشتن مدرک حداقل کارشناسی پرستاری، حداقل سه ماه سابقه کار در بخش مراقبت ویژه و معیار خروج، تکمیل ناقص پرسشنامه به میزان ۱۰٪ بوده است. ابزار گردآوری اطلاعات، فرم ثبت اطلاعات جمعیت‌شناختی و شغلی پرستاران شامل سن، جنسیت، وضعیت تأهل، قومیت، مدرک تحصیلی، سابقه کار، سمت، نوع استخدام، نوبت کاری، نوع بخش مراقبت ویژه، سابقه شرکت در احیای بیماران و سابقه مراقبت از بیمار در شرف مرگ بود. از پرسشنامه روا و پایایی نگرش به مراقبت از بیماران مشرف به مرگ فروملت (The Frommelt Attitudes Toward Care of the Dying Scale) معروف به FATCOD حاوی ۳۰ گویه با مقیاس لیکرت پنج گزینه‌ای از کاملاً مخالف تا کاملاً موافق استفاده شد که به ترتیب نمره یک تا پنج به هر گزینه تعلق می‌گیرد. نمره نهایی بین ۳۰ تا ۱۵۰ است و بر اساس تقسیم‌بندی پرسشنامه نمره پایین‌تر از

اما ضعیف بوده است ($t=0/085$)، اما این رابطه از نظر آماری معنی‌دار نبود ($P\text{-value}=0/398$).

جدول ۳ نشان داد میانگین نمره نگرش پرستاران نوبت در گردش به مقدار $3/91$ بیشتر از پرستاران نوبت صبح و به مقدار $5/08$ بیشتر از پرستاران نوبت عصر/ شب بوده است، اما آزمون کروسکال - والیس بیان‌کننده آن است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}>0/05$). میانگین نمره نگرش پرستاران به مقدار $7/57$ بیشتر از پرستاران مسؤول بخش‌ها بوده است. با استفاده از آزمون من ویتنی این تفاوت معنی‌دار است ($P\text{-value}=0/003$). میانگین نمره نگرش پرستاران با نوع استخدام پیمانی به مقدار $1/94$ بیشتر از پرستاران رسمی، به مقدار $2/50$ بیشتر از پرستاران شرکتی، به مقدار $5/09$ بیشتر از پرستاران قراردادی و به مقدار $6/20$ بیشتر از پرستاران طرحی بوده است و با آزمون کروسکال - والیس نیز این تفاوت معنی‌دار تأیید شد. میانگین نمره نگرش پرستاران بخش سوختگی به مقدار $4/03$ بیشتر از پرستاران بخش جنرال بوده است، اما آزمون تی مستقل نشان داد این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}=0/243$).

۵. بحث

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد، نگرش اکثر پرستاران به مراقبت از بیمار در مرحله پایان حیات مثبت بود. از متغیرهای جمعیت‌شناختی مورد بررسی ارتباط معنی‌داری با نگرش پرستاران دیده نشد. از متغیرهای شغلی پرستاران، بین نوع استخدام و سمت با نگرش مثبت پرستاران ارتباط آماری معناداری وجود داشت. 95% پرستاران نمره نگرش بالایی نسبت به مراقبت بیمار در مراحل پایان حیات داشتند. نتایج مطالعات مشابه در این زمینه نیز حاکی از نگرش مثبت پرستاران به مراقبت از بیمار در مراحل پایانی عمر بوده است. در مطالعه آقایی و همکاران (۱۳۹۶ ش.) نگرش پرستاران در زمینه مراقبت از بیماران در مراحل پایان زندگی مثبت بود (۱۴) که با مطالعه حاضر همسو بود، هرچند که در مطالعه

این‌که هر دو متغیر سن و نگرش دارای توزیع نرمال نبودند، از آزمون همبستگی اسپیرمن برای سنجش ارتباط بین سن و نمره نگرش پرستاران استفاده شد. نتایج نشان داد همبستگی بین سن و نگرش پرستاران مستقیم اما ضعیف ($r=0/12$) است و این ارتباط از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}=0/235$).

نتایج جدول ۲ نشان داد میانگین نمره نگرش پرستاران مرد نسبت به زن در مراقبت بیماران در مراحل پایان حیات به مقدار $1/03$ بیشتر بوده است، اما آزمون من ویتنی بیان‌کننده آن است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}=0/56$).

نتایج نشان داد میانگین نمره نگرش پرستاران متأهل به مقدار $2/84$ بیشتر از پرستاران مجرد بوده است، اما آزمون من ویتنی بیان‌کننده آن است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}=0/188$). میانگین نمره نگرش پرستاران با قومیت ترکمن به مقدار $0/28$ بیشتر از قومیت فارس و به مقدار $3/95$ بیشتر از قومیت سیستانی بوده است، اما آزمون کروسکال - والیس بیان‌کننده آن است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}>0/05$).

میانگین نمره نگرش پرستاران با مدرک تحصیلی کارشناسی به مقدار $5/46$ بیشتر از پرستاران با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد بوده است، اما آزمون من ویتنی بیان‌کننده آن است که این تفاوت از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}=0/734$).

با توجه به این‌که سابقه کار، در بخش مراقبت‌های ویژه و نمره کل نگرش پرستاران دارای توزیع نرمال نبودند، برای تعیین ارتباط این عوامل با نگرش پرستاران از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شد. ارتباط بین سابقه کار پرستاران با نمره نگرش به مراقبت‌های پایان حیات، مستقیم اما ضعیف ($r=0/17$) است و این رابطه از نظر آماری معنی‌دار نیست ($P\text{-value}=0/091$). ارتباط بین سابقه کار پرستاران با نمره نگرش آنان به مراقبت از بیمار در مرحله پایان حیات، مستقیم،

نگرش آن‌ها نسبت به مراقبت پایان حیات مثبت بود (۱۵). این مسأله می‌تواند مؤید آن باشد پرستاران در مراقبت از بیماران با شرایط متفاوت نگرش مثبتی داشته و شرایط بیماری بر نگرش آن‌ها تأثیرگذار نیست. در بررسی متون صورت‌گرفته در مطالعات خارج از کشور همانند مطالعات داخل کشور نگرش پرستاران به مراقبت پایان حیات مثبت بوده است. در مطالعه Abate و همکاران (۲۰۱۸ م.) نگرش پرستاران بیمارستانی در ایتالیایی نسبت به مراقبت‌های پایان حیات مطلوب بوده است (۱). در مطالعه Wong و همکاران (۲۰۱۸ م.) نگرش پرستاران چینی نیز نسبت به مرگ و مراقبت از بیماران در حال مرگ مثبت بود (۲۱) و در مطالعه Lancaster و همکاران (۲۰۱۷ م.) در هندوستان نمره میانگین نگرش پرستاران به مراقبت‌های پایان حیات مثبت بوده است (۱۷) که می‌تواند تأییدکننده این موضوع باشد، پرستاران کشورهای مختلف نسبت به مراقبت‌های پایان حیات توجه ویژه‌ای دارند و شاید این امر در ذات پرستاری نهفته باشد. در مطالعه حاضر برخی متغیرهای مورد بررسی با نگرش پرستاران ارتباط معناداری داشت. سمت پرستاران یکی از متغیرهایی بود که در ارتباط با نگرش آن‌ها در مورد مراقبت پایان حیات تأثیرگذار بود. پرستاران شاغل در بخش‌ها نسبت به مسؤولین بخش‌ها نگرش مثبت‌تری نسبت به مراقبت‌های پایان حیات داشتند، چنانچه در مطالعه خنجری و همکاران بین نگرش با سمت شغلی ($P=0/008$) رابطه معنی‌داری مشاهده شد (۲۰) که با مطالعه حاضر همسو است. این مسأله می‌تواند به علت مراقبت مستقیم پرستاران از بیماران در مرحله پایان حیات باشد که روی نگرش مثبت آن‌ها بر این مراقبت تأثیرگذار بوده است. از متغیرهای دیگر مورد بررسی نوع استخدام پرستاران بوده است که در این مطالعه پرستارانی که نوع استخدام رسمی و پیمانی داشتند نمره نگرش مثبت‌تری نسبت به پرستاران قراردادی، شرکتی و طرحی داشتند که این می‌تواند ناشی از اهمیت نوع استخدام و نگرش پرستاران نسبت به حرفه پرستاری باشد. به نظر می‌رسد

آقایی یکی از بخش‌ها، بخش مراقبت ویژه بود، اما به ترتیب بیشترین میانگین مربوط به پرستاران بخش روان، مراقبت ویژه و جراحی داخلی بود که می‌تواند نشان‌دهنده این نکته باشد، پرستاران به این حیطة از مراقبت نظر مثبتی دارند. پرستاران بخش مراقبت ویژه به طور معمول بیشتر در معرض مراقبت از بیمار در مراحل پایان عمر قرار دارند. در مطالعه حجتی و همکاران (۱۳۹۴ ش.) نگرش پرستاران بیمارستان‌های تأمین اجتماعی استان گلستان نسبت به مراقبت از بیماران در حال مرگ با میانگین و انحراف معیار (10.8 ± 9) مثبت بود (۱۶) که با مطالعه حاضر همسو است، هرچند که در مطالعه مذکور پرستاران کلیه بخش‌های بیمارستان‌های تأمین اجتماعی مد نظر بودند و یکی از بخش‌ها، بخش مراقبت ویژه بود. نمره میانگین کسب شده پرستاران در بخش مراقبت ویژه کم‌تر از پرستاران در بخش‌های دیگر بود. با توجه به مطالعه آقایی که پرستاران بخش روان بالاترین میانگین را نسبت به بخش مراقبت ویژه داشتند. در مطالعه حجتی از شش بخش، پرستاران بخش مراقبت ویژه کم‌ترین میانگین را داشتند که می‌توان نتیجه گرفت مواجهه‌بودن با بیمار در حال مرگ به طور مستمر و مراقبت از او تأثیری بر نگرش پرستاران ندارد، حتی می‌تواند تأثیر منفی داشته باشد، زیرا پرستاران بخش‌های دیگر میانگین نمره بیشتری را داشتند. در مطالعه حاضر پرستاران در بخش‌های مراقبت ویژه بزرگسالان در مراکز آموزشی درمانی مورد بررسی قرار گرفتند که نگرش مثبتی را نسبت به مراقبت پایان حیات داشتند. در مطالعه خنجری و همکاران (۱۳۹۸ ش.) نیز نگرش پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه نوزادان نسبت به مراقبت‌های پایان عمر مثبت بوده است (۲۰) که با مطالعه حاضر با توجه به تفاوت سنی جامعه پژوهش همسو است و می‌تواند بیان‌کننده این باشد که پرستاران نگرش مثبتی نسبت به مراقبت پایان حیات بدون توجه به شرایط سنی بیماران دارند. در مطالعه باقریان و همکاران (۱۳۸۹ ش.) با توجه به این‌که جامعه پژوهش پرستاران مراقبت‌کننده از بیماران سرطانی بودند،

می‌شود و از طرفی موظف کردن دولت به استخدام پرستاران با تضمین بیشتر تأثیرگذار است. پیشنهاد برای تحقیقات بعدی در این زمینه می‌تواند تأثیر نوع استخدام و کارگاه‌های آموزشی بر نگرش پرستاران و مسئولین پرستاری به مراقبت پایان حیات باشد.

۷. تشکر و قدردانی

این مقاله حاصل پایان‌نامه کارشناسی ارشد پرستاری مراقبت ویژه است. از معاونت تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی گلستان بابت حمایت مالی و از پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه صمیمانه قدردانی می‌گردد.

۸. سهم نویسندگان

تمامی نویسندگان (فائزه خواجه‌میرزایی، اکرم ثناگو، ناصر بهنام‌پور، لیلا جویباری، غلامرضا روشندل) در همه موارد مقاله از جمله طراحی، تحلیل و تفسیر داده‌ها، آماده‌سازی مقاله مشارکت کافی داشته‌اند.

۹. تضاد منافع

نویسندگان این مقاله ادعان می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

رسمی و پیمانی بودن امنیت شغلی بیشتری را برای پرستاران به همراه دارد و می‌تواند بر نگرش و دیدگاه آن‌ها نسبت به مراقبت پرستاری مرحله پایان حیات تأثیرگذار باشد. در مطالعه حاضر متغیر سابقه کار با نگرش پرستاران نسبت به مراقبت‌های پایان حیات ارتباط معناداری از نظر آماری نداشت. این در حالی است که در مطالعه ابیت و همکاران داشتن ۶-۱۰ سال سابقه کار ارتباط آماری معناداری با نگرش مثبت پرستاران با مراقبت‌های پایان عمر داشت (۱) که نشان‌دهنده این است که افرادی که سابقه کار کم‌تری داشتند، نسبت به افراد با سابقه بالا و افراد در بدو ورود نگرش مثبت‌تری داشتند که شاید به این دلیل باشد که در مطالعه حاضر میانگین سابقه کار پرستاران (به جای بازه زمانی) محاسبه شد.

از محدودیت‌های مطالعه، فرهنگ، باورها و اعتقادات پرستاران بر پاسخ‌هایی که به گویه‌های نگرش سنج می‌دهند اثرگذار است. از آنجایی که این پرسشنامه خود گزارش‌دهی است کنترل آن خارج از اختیارات پژوهشگران بوده است.

۶. نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که نگرش پرستاران نسبت به مراقبت پایان حیات مثبت بود. ۹۵٪ پرستاران نمره نگرش بالایی نسبت به مراقبت بیمار در مراحل پایان حیات داشتند. همچنین بین نگرش پرستاران به مراقبت‌های پایان حیات با نوع استخدام و سمت ارتباط معناداری از نظر آماری وجود داشت. پرستارانی که استخدام رسمی و پیمانی بودند، نگرش مثبت‌تری نسبت به پرستاران با نوع استخدام قراردادی، شرکتی و طرحی داشتند. همچنین پرستاران بخش‌ها نسبت به پرستاران مسئول نگرش مثبت‌تری داشتند. از نتایج این مطالعه مدیران پرستاری می‌توانند در زمینه حساس کردن مسئولین بخش‌ها با گذاشتن کارگاه‌های آموزشی و بازآموزی‌ها بهره ببرند، چراکه اهمیت مسأله مراقبت پایان حیات در مسئولین باعث نظارت بیشتر بر کار سایر کارکنان

جدول ۱: نگرش پرستاران به مراقبت در مرحله پایان حیات در بیماران بستری در بخش‌های مراقبت ویژه

انحراف معیار $\pm$ میانگین	حداقل نمره - حداکثر نمره	نگرش
۱۰۵/۲۵ $\pm$ ۸/۷۷	۱۳۴ - ۸۹	

جدول ۲: ارتباط نمره نگرش به مراقبت از بیماران در مراحل پایان حیات بر حسب مشخصات جمعیت شناختی پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه

متغیر	سطوح متغیر	میانگین	انحراف معیار	نوع آزمون	P-value
جنسیت	مرد	۱۰۶/۰۴	۹/۰۲۸	من ویتنی	۰/۵۶
	زن	۱۰۵/۰۱	۸/۷۴		
وضعیت تأهل	مجرد	۱۰۳/۴۲	۶/۹۵	من ویتنی	۰/۱۸۸
	متاهل	۱۰۶/۲۶	۹/۵۳		
قومیت	ترکمن	۱۰۵/۷۳	۶/۶۸	کروسکال - والیس	۰/۴۳۶
	فارس	۱۰۵/۴۵	۸/۶۹		
	سیستانی	۱۰۱/۵۰	۱۳/۳۲		
سطح تحصیلات	کارشناسی	۱۰۵/۴۶	۸/۶۹	من ویتنی	۰/۷۳۴
	کارشناسی ارشد	۱۰۰	۱۰/۵۵		

جدول ۳: ارتباط نمره نگرش به مراقبت از بیماران در مراحل پایان حیات بر حسب مشخصات شغلی پرستاران بخش‌های مراقبت ویژه

متغیر	سطوح متغیر	میانگین	انحراف معیار	نوع آزمون	P-value
نوبت	در گردش	۱۰۵/۵۸	۸/۹۶	کروسکال - والیس	۰/۲۸۱
	صبح	۱۰۱/۶۷	۴/۸۶		
	عصر / شب	۱۰۰/۵۰	۲/۱۲		
سمت	پرستار	۱۰۶/۱۵	۸/۵۷	من ویتنی	۰/۰۰۳
	مسئول بخش	۹۸/۵۸	۷/۵۰		
نوع استخدام	پیمانی	۱۰۹/۰۰	۴/۸۴	کروسکال - والیس	۰/۰۱۹
	رسمی	۱۰۷/۰۶	۷/۵۳		
	شرکتی	۱۰۶/۵۰	۲۴/۷۵		
	قراردادی	۱۰۳/۹۱	۱۲/۰۹		
	طرحی	۱۰۲/۸۰	۸/۵۶		
نوع بخش مراقبت‌های ویژه	سوختگی	۱۰۹/۰۰	۱۱/۲۵	آزمون تی مستقل	۰/۲۴۳
	جنرال	۱۰۴/۹۷	۸/۵۷		

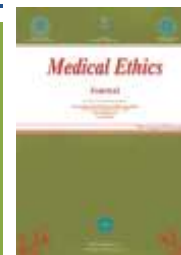
References

1. Abate AT, Amdie FZ, Bayu NH, Gebeyehu D, G/Mariam T. Knowledge, attitude and associated factors towards end of life care among nurses' working in Amhara Referral Hospitals, Northwest Ethiopia: a cross-sectional study. *BMC Research Notes* 2018; 12(1): 521.
2. 2016 World Population Data Sheet. Retrieved: Available at: <https://www.prb.org/2016-world-population-data-sheet>. Accessed Feb, 2020.
3. Kaymak C, Sencan I, Izdes S, Sari A, Yagmurdu H, Karadas D, et al. Mortality of adult intensive care units in Turkey using the APACHE II and SOFA systems outcome assessment in Turkish intensive care units. *Archives of Medical Science* 2018; 14(3): 510-515.
4. Amininasab S, Moosazadeh M, Azimi Lolaty H, Shafipour V. The prevalence of mortality of patients admitted to the intensive care units and its related factors: A meta-analysis and systematic review. *International Journal of Pharmacy and Technology* 2016; 8(84): 4883-4897.
5. Rosenwax LK, Mcnamara BA, Murray K, McCabe RJ, Aoun SM, Currow DC. Hospital and emergency department use in the last year of life: A baseline for future modifications to end-of-life care. *Medical Journal of Australia* 2011; 194(11): 570-573.
6. Lund S, Richardson A, May C. Barriers to Advance Care Planning at the End of Life: An Explanatory Systematic Review of Implementation Studies. *Plos One* 2015; 10(2): e0116629.
7. Assah N, Seymour J, Cox K. A modified systematic review of research evidence about education for pre-registration nurses in palliative care. *BMC Palliative Care* 2014; 13: 56.
8. Prompahakul C, Nilmanat K. Review: Factors Relating to Nurses' Caring Behaviors for Dying Patients. *Nurse Media Journal of Nursing* 2011; 1(1): 15-27.
9. Shi H, Shan B, Zheng J, Peng W, Zhang Y, Zhou X, et al. Knowledge and attitudes toward end-of-life care among community health care providers and its influencing factors in China A cross-sectional study. *Medicine (Baltimore)* 2019; 98(45): e17683.
10. Loera B, Molinengo G, Miniotti M, Leombruni P. Refining the Frommelt Attitude Toward the Care of the Dying Scale (FATCOD-B) for medical students: A confirmatory factor analysis and Rasch validation study. *Palliative & Supportive Care* 2018; 16(1): 50-59.
11. Peters L, Cant R, Payne S, O'Connor M, McDermott F, Hood K, et al. How Death Anxiety Impacts Nurses' Caring for Patients at the End of Life: A Review of Literature. *The Open Nursing Journal* 2013; 7: 14-21.
12. Azami-Aghdash S, Ghojzadeh M, Naghavi-Behzad M, Imani S, Aghaei MH. Perspectives of cardiac care unit nursing staff about developing hospice services in Iran for terminally ill cardiovascular patients: A qualitative study. *Indian Journal Palliative Care* 2015; 21(1): 56-60.
13. Kashani F, Moghimian M, Salarvand S, Kashani P. Nurses' knowledge, Attitude, Practice about Effective Communication Skills in Patient Education. *Journal of Research Development in Nursing & Midwifery* 2015; 12(2): 59-67. [Persian]
14. Aghaei M, Mohajjel Aghdam A, Bodaghi S, Azami Aghdash S. Knowledge and Attitude of Nurses Toward Caring for End of Life Patients. *Iran Journal of Nursing* 2017; 30(107): 74-82. [Persian]
15. Bagherian S, Iranmanesh S, Dargahi H, Abbaszadeh A. The attitude of nursing staff of institute cancer and Valie-Asr hospital toward caring for dying patients. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences* 2010; 9(1-2): 8-14. [Persian]
16. Hojjati H, Arazi S, Mozafari N, Ghezelsefli Z, Akhond Zadeh G, Hekmati Pour N, et al. Attitude of nurses to end-life care in social security hospitals in Golestan province. *Journal of Education & Ethics in Nursing* 2015; 4(4): 17-23 [Persian].
17. Lancaster RJ, Kautzmann C, Micheal JCJ, Chandrasekaran L, Jambunathan J, Chapin TM. Attitudes of nurses towards care of the dying patient in India. *International Journal of Palliative Nursing* 2017; 23(11): 558-566.
18. Hamric AB, Leslie J, Blackhall LJ. Nurse-physician perspectives on the care of dying patients in intensive care units: Collaboration, moral distress and ethical climate. *Critical Care Medicine* 2007; 35(2): 442-429.
19. Mastroianni C, Piredda M, Taboga C, Mirabella F, Marfoli E, Casale G, et al. Frommelt Attitudes Toward Care of the Dying Scale Form B: psychometric testing of the Italian version for students. *Journal of Death and Dying* 2015; 70(3): 227-250.
20. Khanjari S, Fathi Z, Haghani H. Nurses' attitude towards end-of-life care in neonatal intensive care

units. *Journal of Pediatric Nursing* 2019; 6(1): 31-38.
[Persian]

21. Wang L, Li C, Zhang Q, Li Y. Clinical nurses' attitudes towards death and caring for dying patients in China. *International Journal of Palliative Nursing* 2018; 24(1): 33-39.

ORIGINAL RESEARCH

Study of Nurses Attitude toward End-of-Life Care of Patient Hospitalized in Intensive Care Units

Faezeh Khajehmirzaei¹ , Akram Sanagoo² , Naser Behnampour³ , Gholamreza Roshandel⁴ , Leila Jouybari^{5*}

1. MSc Student, Intensive Care Nursing, School of Nursing and Midwifery, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Golestan, Iran.
2. Ph.D. in Nursing, Associate Professor, School of Nursing & Midwifery, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Golestan, Iran.
3. Ph.D. of Biostatistics, Assistant Professor, Faculty Member, Health School, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Golestan, Iran.
4. Ph.D. of Epidemiology, Associate Professor, Golestan Research Center of Gastroenterology and Hepatology (GRCGH), Gorgan, Golestan, Iran.
5. Ph.D. in Nursing, Professor, Nursing Research Center, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Golestan, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Article history:

Received: 30 June 2020

Accepted: 26 August 2020

Published online: 19 October 2020

Keywords:

Attitude
Terminal Care
Intensive Care Units
Nurses
Cross-Sectional Studies
Iran

ABSTRACT

Background and Aim: Identifying and documenting nurses' attitudes to end-of-life care helps to plan and integrate needed interventions to correct and evaluate them based on weaknesses. The purpose of the present study was to determine the attitude of intensive care units (ICU) nurses toward end-of-life care.

Materials and Methods: A descriptive, cross-sectional study was conducted at two referral university hospitals in Gorgan, Iran in 2019. Through consensus sampling 101 nurses of ICUs were enrolled in the study. Data were collected via the Frommelt Attitudes Toward Care of the Dying Scale (FATCOD). Data were analyzed by independent t-test, correlation coefficient, Mann-Whitney, Kruskal-Wallis tests at significance P-value<0.05.

Findings: The mean score of nurses' attitudes toward end-of-life care was 105.25±8.77. 95% of nurses gained high score regard attitude toward patient care at the end of life. There was a significant relationship between nurses' attitude toward end-of-life care with type of employment (P-value=0.009) and job position (P-value=0.003).

Ethical Considerations: All the principles of ethics in research such as; obtaining informed consent and confidentiality of the individual identity of the participants were observed.

Conclusion: The attitude of intensive care unit nurses towards end-of-life patient care was positive. Sensitizing nurses through training in this type of care and obliging the government to formally hire nurses can affect nurses' caring attitudes.

* Corresponding Author: Leila Jouybari
<p>Address: Nursing & Midwifery School, Nursing Research Center, Golestan University of Medical Sciences, Gorgan, Iran.</p> <p>Postal Box: 568-49155</p> <p>Tel: (+98) 911 354 8454</p> <p>Email: Jouybari@goums.ac.ir</p>

© Copyright (2018) Medical Ethics and Law Research Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.

Cite this article as:	Khajehmirzaei F, Sanagoo A, Behnampour N, Roshandel GH-R, Jouybari L. Study of Nurses Attitude toward End-of-Life Care of Patient Hospitalized in Intensive Care Units. <i>Med Ethics J</i> 2020; 14(45): e12.
-----------------------	--